

ธรรมานุศาสตร์

จัดทำโดย : กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ

เบญจศีล เบญจธรรม

เบญจศีล หรือ ปัญจศีล แปลว่า ศีล ๕ เป็นศีลหรือข้อห้ามในลำดับเบื้องต้นตามพระโอวาทของพระโคตมพุทธเจ้า เบญจศีลเป็นหลักธรรมประจำสังคมมนุษย์ ในพิธีกรรมทั้งปวงแห่งพุทธศาสนา ภิคุจึงนิยมกล่าวเป็นภาษาบาลีมอศีลที่ตนมิให้บุคคลร่วมรักษาด้วย เรียกว่า "ให้ศีล" และพุทธศาสนิกจกกล่าวรับปากว่าจะรักษาศีลหรือที่เรียกว่ากล่าว "รับศีล" ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่ภิคุเท่านั้นที่ให้ศีลฆราวาสผู้รักษาศีลอยู่แล้วก็สามารถให้ศีลแก่บุคคลอื่นได้ด้วย เบญจศีลเป็นข้อไม่พึงปฏิบัติ คู่กับ "เบญจธรรม" อันเป็นข้อพึงปฏิบัติ การรักษาเบญจศีลให้บริบูรณ์ควรกระทำพร้อมกับรักษาเบญจธรรมด้วย

ประวัติ

เบญจศีลเป็นหลักธรรมประจำสังคมที่มีมาก่อนพุทธกาลแล้ว ปรากฏในจกวัตตติสุตตร (บาลี : จกวัตตติสุตต) อันกล่าวถึงเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิตรัสสอนประชาชนว่า ท่านทั้งหลายต้องไม่ฆ่าสัตว์ (บาลี : ปาโณ น หนตพฺโพ), ต้องไม่ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ (บาลี : อทินฺนํ น อาทาตพฺพํ), ต้องไม่ประพฤติไม่เหมาะสมทางเพศ (บาลี : กามะสุ มิจฺฉา น จริตพฺพา), ต้องไม่กล่าวเท็จ (บาลี : มุสา น ภาสิตพฺพา) และต้องไม่บริโภคนสุราเมา (บาลี : มชฺชํ น ปาตพฺพํ) ต่อมา เมื่อมีผู้ประพฤติผิดจากที่พระเจ้าจักรพรรดิสอน จึงมีการลงโทษด้วยวิธีจับแขนไพล่หลังแล้วเอาเชือกเหนียวมัดอย่างมั่นคง โคนผม และประคอบบัณเฑาะว์เสียงกร้าว แห่ประจานไปตามถนนและตรอกซอกซอย พาออกไปทางประตูเมืองทิศใต้ ก่อนประหารชีวิตด้วยการตัดศีรษะ

เบญจศีลมีอิทธิพลมากในสังคมอินเดียโบราณ จากคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์จกวัตตติสุตตรดังกล่าว เมื่อกาลผ่านไปก็กลายเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับนักบวชทั่วไปในสังคมอินเดีย แต่ปรับปรุงเหลือเพียงสี่ข้อเท่านั้น ประกอบด้วย ไม่ฆ่าสัตว์ ๑ ไม่ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ๑ ไม่มีเพศสัมพันธ์ ๑ และไม่อวดอุตริมนุษยธรรม ๑

ต่อมาพระโคตมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นและประกาศศาสนาพุทธก็ทรงยอมรับเอาข้อห้ามห้าประการตามจักวัตติสูตรมาสอนในพุทธศาสนาอย่างแพร่หลาย เรียกว่า "ศีล" บ้าง "สิกขาบท" บ้าง แต่ในทางปฏิบัติหมายถึง เจตนางดเว้นจากการทำความชั่วห้าประการข้างต้น ไม่เพียงเท่านั้น ครั้งเสด็จออกบวรพชา ก็ทรงถือปฏิบัติตามคุณธรรมนักบวชสี่ประการดังกล่าว โดยทรงขนานชื่อว่า "อภิญญิกิจ ๔" แปลว่า เรื่องที่นักบวชไม่พึงทำสี่ประการ และทรงนำไปเป็นเกณฑ์บัญญัติพระวินัยอีกด้วย ที่เห็นได้ชัดคือ ปาราชิก ๔

โดยเหตุที่เบญจศีลเป็นหลักธรรมสำหรับอุ้มชูโลก จึงได้รับสมญาต่าง ๆ อาทิ สมญาว่า "มนุษยธรรม" คือ ธรรมของมนุษย์ กล่าวคือ เมื่อมนุษย์รักษาศีลห้าประการนี้แล้ว โลกหรือสังคมก็จะสงบสุข, ว่า "นิจศีล" หรือ "นิตยศีล" คือ ศีลที่บุคคลทั้งนักบวชและฆราวาสพึงรักษาเป็นนิตย, ว่า "คิหิศีล" คือ ศีลของคฤหัสถ์, ว่า "อาคารยวินัย" คือ วินัยของผู้ครองเรือน เป็นต้น ราชบัณฑิตยสถานแสดงความเห็นว่า "...น่าจะถือได้ว่า ศีล ๕ เป็นรากฐานของศีลทั้งปวง..."

คำกล่าวอาราธนาศีล ๕

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

(คำแปล : ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ ข้อ เพื่อจะรักษาไว้ที่ละข้อ ๆ พร้อมทั้งพระรัตนตรัย)

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

(คำแปล : แม้ครั้งที่สอง ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ ข้อ เพื่อจะรักษาไว้ที่ละข้อ ๆ พร้อมทั้งพระรัตนตรัย)

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

(คำแปล : แม้ครั้งที่สาม ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ ข้อ เพื่อจะรักษาไว้ที่ละข้อ ๆ พร้อมทั้งพระรัตนตรัย)

องค์ประกอบเบญจศีล 5 ประการ ได้แก่

เบญจศีลในศาสนาพุทธประกอบด้วยข้อห้ามห้าข้อเช่นที่ปรากฏในคำสมาทานศีล ดังต่อไปนี้

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เราจักถือศีลโดยเว้นจากการเบียดเบียนชีวิต
๒. อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เราจักถือศีลโดยเว้นจากการเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้
๓. กามสุมิจฉาจารา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เราจักถือศีลโดยเว้นจากการประพฤติไม่เหมาะสมทางเพศ
๔. มุสาวาทา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ เราจักถือศีลโดยเว้นจากการกล่าวเท็จ
๕. สุราเมรยมชชพมาทานุชานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ. เราจักถือศีลโดยเว้นจากการบริโภคสุรายาเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

เบญจธรรม

เบญจธรรม หรือ ธรรมห้า หมายถึง ข้อพึงปฏิบัติห้าประการตามคำสอนในพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติเจริญก้าวหน้า ปลอดภัย เพิ่มพูนความดีแก่ผู้ทำ เบญจธรรมเป็นข้อพึงปฏิบัติห้าประการ คู่กับ เบญจศีล อันเป็นข้อไม่พึงปฏิบัติห้าประการ

องค์ประกอบเบญจธรรม 5 ประการ ได้แก่

๑. เมตตากรุณา คือ ความรัก ความปรารถนาดี
๒. สัมมาอาชีวะ คือ การประกอบสัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพสุจริต
๓. กามสังวร คือ การระมัดระวังในเรื่องความรัก
๔. สัจจะ คือ การพูดความจริง ไม่หักรานประโยชน์ผู้อื่น
๕. สติสัมปชัญญะ คือ ความระลึกได้และความรู้ตัว

การรักษาศีล

การรักษาเบญจศีลสามารถกระทำได้ ดังนี้

๑. สัมปัตติวิริติ (เว้นสิ่งประจวบเฉพาะหน้า, เว้นเมื่อประสบซึ่งหน้า หรือเว้นได้ทั้งที่ประจวบโอกาส คือ ไม่ได้ตั้งใจเจตนาไว้ก่อน ไม่ได้สมათานสิกขาบทไว้เลย แต่เมื่อประสบเหตุที่จะทำชั่ว นึกคิดพิจารณาขึ้นได้ ในขณะที่นั้นว่า ตนมีชาติตระกูล ภัยหรือคุณุณณ์อย่างนี้ ไม่สมควรกระทำการเช่นนั้น แล้วงดเว้นเสียได้ไม่ทำผิดศีล

๒. สมათานวิริติ (เว้นด้วยการสมათาน คือ ตนได้ตั้งใจเจตนาไว้ก่อน โดยได้รับศีล คือ สมათานสิกขาบทไว้แล้ว ก็งดเว้นตามที่ได้สมათานนั้น

๓. สมุจเฉทวิริติ หรือ เสตุฆาตวิริติ (เว้นด้วยตัดขาด หรือด้วยชักสะพานตัดตอนเสียทีเดียว, เว้นได้เด็ดขาด คือ การงดเว้นความชั่ว ของพระอริยะทั้งหลาย อันประกอบด้วยอริยมรรคซึ่งขจัดกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความชั่วนั้น ๆ เสร็จสิ้นแล้ว ไม่เกิดมีแม้แต่ความคิดที่จะประกอบกรรมชั่วนั้นเลย

การจงใจ

ในพระไตรปิฎกภาษาบาลี โสตาปัตติสังยุตต์ ปุณฺณยาสันทวรรค มหานามสูตร ปราภุการสนทนา ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระเจ้ามทานามะ ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าประทับ ณ นิโครธาราม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พระเจ้ามทานามะทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล" มีพระกระแสวิชันว่า

"ดูกร มหาบพิตร, อุบาสกเป็นผู้ดเว้นจากปาณาติบาต, เป็นผู้ดเว้นจากอทินนาทาน, เป็นผู้ดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร, เป็นผู้ดเว้นจากมุสาวาท, เป็นผู้ดเว้นจากสุราเมรยมัชชปมาทัฏฐฐาน ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล อุบาสกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล"

นอกจากนี้ ในพระไตรปิฎก โสตาปัตติสังยุตต์ ปุณฺณยาสันทวรรค อภิสันทสูตรที่ ๑ ปราภุการสนทนา ดำรัสสรรเสริญเบญจศีลอันเป็นพระธรรมว่า

"ดูกร ภิกษุทั้งหลาย. ห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข ๔ ประการนี้, ๔ ประการเป็นไฉน. อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม...นี่เป็นห้วงบุญ ห้วงกุศล อันเป็นปัจจัยนำมาซึ่งความสุข..."

เบญจศีล เบญจธรรม

ตารางแสดงความสัมพันธ์กัน ระหว่างเบญจศีลและเบญจธรรม

เบญจศีล	เบญจธรรม
๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต	๑. เมตตา กรุณา ความรักเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นและยอมรับสวาทกับผู้อื่นผู้ไม่ทำบุญ
๒. สทินนทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้	๒. ทินนยาปิระ เมื่อรับสิ่งของที่มอบมอบด้วยธรรม
๓. กามเมสุ มิจฉจจรา เวรมณี เว้นจากการประพฤติผิดในกาม	๓. เวรมนียะ การสำรวมในกาม (สัทธาภิเนถ, ปมัตถะ)
๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ	๔. อิงจะ ความไม่ผิด ไม่ความไม่จริง พูดจาซื่อสัตย์
๕. สุราเมรณมัจจะปมทัฏฐฐาน เวรมณี เว้นจากการดื่มเมายา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท	๕. สมิ สัมปัญญะ ฉันทะระตัมมิ ปุทฺธังคณน

เบญจศีล หรือ ศีล ๕ คู่กับ **เบญจธรรม หรือ กัลยาณธรรม ๕** เป็นธรรมของคนดีชื่อเต็มๆ เรียกว่า **เบญยกัลยาณธรรม** หมายถึง ธรรมของคนดี ๕ ประการ ทั้งศีล ๕ และ กัลยาณธรรม ๕ ประการนี้ เป็นของคู่กันจึงเรียกว่า **ศีลธรรม** กล่าวคือ **ศีล เป็นข้อห้าม คือ ห้ามทำ ห้ามล่วงละเมิด ส่วนกัลยาณธรรม เป็นข้ออนุญาตให้ทำ ให้นำไปประพฤติปฏิบัติ และจะเกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติทุกคน**

ที่มา : พระไตรปิฎก เล่มที่ 11 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 3 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค จักกวัตติสูตร. พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ. ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (พิมพ์ครั้งที่ 2, แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ผู้แต่ง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) สำนักพิมพ์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พศ๒๕๕๖